

BARNE OG UNGDOMSKRIMINALITET

Skal vi ta en større utfordring enn hva vi har praksis for?

Statsadvokat Kaia Strandjord, Trøndelag statsadvokatembeter

Et viktig straffutmålingsprinsipp er likebehandling. Straffbare handlinger måles opp mot hverandre, og skal i utgangspunktet gi ensartede reaksjoner. Som eksempel skal uprovosert vold som resulterer i en legemsskade i utgangspunktet ende med fra 60 dagers ubetinget fengsel og strengere, avhengig av skadens omfang.

Viktige unntak finnes fra prinsippet om likebehandling. Et av disse gjelder ungdom.

Dette følger blant annet av straffelovens § 55 hvoretter det heter; for straffbare handlinger, forøvd før det fylte 18de år, kan fengselsstraff etter § 17 første ledd bokstav b ikke anvendes, *(bestemmelsen setter grense for straff over 20 års ubetinget fengsel)* og straffen kan innen samme straffart nedsettes under det lavmål som er bestemt for handlingen, og, når forholdene tilsier det, til en mildere straffart.

Bestemmelsen setter ingen grense mot selve anvendelsen av ubetinget fengsel. Grensesetting mot ubetinget fengsel som reaksjon, følger av en restriktiv rettspraksis, og dessuten av barnekonvensjonen.

Barnekonvensjonen

Det følger av menneskerettsloven at barnekonvensjonen er implementert i norsk rett med virkning som norsk lov, og den har forrang fremfor andre lover ved motstrid, dette innbefatter både straffeprosessloven og straffeloven.

Etter barnekonvensjonen defineres personer under 18 år som barn, og det følger av art. 3 1, at ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, av domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn..

Det skal etter barnekonvensjonens bestemmelser skal det svært mye til, før ubetinget fengsel er en aktuell reaksjon ovenfor barn under 18 år.

Ifølge barnekonvensjonens art 37 nr.b, skal partene(Norge) sikre at intet barn ulovlig eller vilkårlig berøves sin frihet. Pågripelse, frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom.

Gjerningspersoner under 18 år

Hvis vi tar utgangspunkt i det tradisjonelle reaksjonssystemet hyppigst benyttet ovenfor ungdom, bruk av forelegg, betingede dommer, dommer på vilkår, samfunnsstraff og konfliktråd, så kan en samtidig stille seg spørsmålet, hva virker til barnets beste?

Vil et forelegg som foreldrene betaler virke til barnets beste?

Vil en betinget dom ha denne virkning?

Ved samfunnsstraffen vil Kriminalomsorgen ha hånd om barnet, og har en mulighet å virke til barnets beste.

Konfliktrådsbehandling kan virke i forhold til barnets beste. Hensikten med meglingsmøtet er å øke barnets forståelse for hvilke konsekvenser det har påført offeret. Barnet ansvarliggjøres i forhold til handlingen og forplikter seg til å gjøre opp for seg, og kommer ut av det hele på en bedre måte, nemlig uten den stigmatiserende anmerkningen i strafferegisteret.

Barnekonvensjonen stiller etter mitt syn også opp krav til straffens innhold som virker korresponderende med den forståelsen en har av den type reaksjon konfliktrådsbehandling representerer.

Etter barnekonvensjonen art. 40 nr. 1. anerkjenner staten Norge, at ethvert barn som beskyldes for, anklages for eller finnes å ha begått et straffbart forhold, har rett til å bli behandlet på en måte som fremmer barnets følelse av verdighet og egenverd, som styrker barnets respekt for andres menneskerettigheter og grunnleggende friheter og som tar hensyn til barnets alder og ønskeligheten av å fremme barnets reintegrering, slik at det påtar seg en konstruktiv rolle i samfunnet.

Reintegrering og resosialisering av barn som har begått kriminalitet står derfor sentralt etter barnekonvensjonen.

Restorative justice

Jeg har vært i den lykkelige situasjon at jeg har fått lov å delta i flere sammenhenger hvor restorative-tankegangen har blitt presentert, ved praktiske eksempler og forskning bl.a. fra Irland, England, Australia og New Zeeland.

En definisjon av "restorative justice" (Tony Marshall) er;

" Restorative justice er en prosess hvor alle parter som er berørt av et lovbrudd samarbeider for i fellesskap å bestemme hvordan man skal håndtere virkningen av lovbruddet og dets implikasjoner for fremtiden."

Denne prosessen er allerede på inntog i konfliktrådsarbeidet. Oppfordringen til oss i påtalemyndigheten at vi i samarbeide med konfliktrådene søker løsninger basert på restorative tankegangen, og gjennomfører straffereaksjoner med sikte på barnets beste.

Ofre

Løsningen er basert på frivillighet og samtykke fra de involverte, også offeret. Og mye av utfordringen vil ligge i det å få offeret med. I saker av integritetskrenkende karakter kan krenkelsen og frykten for gjerningsmannen føre til at offeret vil være tilbakeholden med å akseptere møte med gjerningspersonen.

Ofre for kriminalitet i Norge har ingen sterk posisjon, verken i forhold til straffeprosess eller i forhold til sosiale rettigheter. Det er begrensede støttetiltak rundt om i Norge, og offerpolitikk bærer ofte preg av en fragmentarisk tankegang.

Den politiske vilje i forhold til å ta seg av personer som er rammet av kriminalitet, har tradisjonelt vært svak, og hvem vil ta ansvar for personer som hører inn under flere ansvarsfelt. Kriminalitetsofferpolitikk er justissektorens ansvarsfelt, men samtidig så er det unaturlig at justissektoren har ansvaret for å ta seg av offer psykososialt. Til det har man helse-, omsorgs- og sosialsektoren.

I andre land har ofre for kriminalitet fått større oppmerksomhet. I Sverige hvor fornærmede kan opptre som part i straffesaken, har også den psykososiale oppfølgingen av ofret vært i fokus. I Sverige har de hatt en ordning siden 1.juli 1994, hvor gjerningspersonen er med og finansierer Brottoffermyndigheten i Umeå. Gjerningspersoner betaler SEK 500,- så lenge forhold de blir dømt for, har en strafferamme som omhandler fengselsstraff. Brottofferfondet finansierer blant annet forskning på offerfeltet.

En undersøkelse fra ca. 2000 utført av Magnus Lindgren " Brottofren i rettsprosessen", ble 219 ofre i den tradisjonelle rettsprosessen intervjuet. Her konkluderes det med at over en tredjedel av de intervjuede personer hadde liten eller ingen tillit til rettsvesenet. Mange oppga

at de savnet informasjon underveis i prosessen. Over halvparten hadde for eksempel ikke fått kunnskap om at de hadde krav på å få informasjon om beslutninger foretatt underveis i saken deres. Og enda færre hadde fått informasjon om deres rettigheter i forhold til erstatning.

Blant annet i Irland og i New Zealand, har det vært foretatt undersøkelser i forhold til ofre som har deltatt i ”Restorative Justice” – prosesser. Northern Ireland Office har foretatt en evaluering av ”Northern Ireland Youth Conference Service”. 92% av de intervjuede ofre var fornøyd med prosessen, og kalte den rettferdig eller veldig rettferdig. De følte de hadde blitt tatt seriøst og rapporterte flere positive følelser rett etter møtet med gjerningspersonen. Men det er klart at forutsetningene her vil være annerledes enn i den tradisjonelle rettsprosessen. Offeret bestemmer selv om han/hun vil delta i ”restorative” prosessen, og har innflytelse over prosessen ved sin deltagelse.

Restorative justice som prosessform

Det følger av barnekonvensjonen Artikkel 40 punkt 3, b), at Norge skal søke å fremme innføringen av lover, prosedyrer, opprettelse av myndigheter og institusjoner som er særlig tilpasset barn som beskyldes for, anklages for eller er funnet å ha begått et straffbart forhold, og særlig når det er hensiktsmessig og ønskelig innføre tiltak for å ta seg av slike barn uten å gå til rettslige skritt, forutsatt at menneskerettighetene og de rettslige garantier fullt ut respekteres.

En mulig løsning ligger i den prosessformen vi har opprettet for konfliktrådene. Overføring til utvidet konfliktrådsbehandling med et ”restorative justice” innhold, vil tilfredstille mye av det Norge har forpliktet seg til i barnekonvensjonen. En slik prosess inkluderer resosialisering og reintegrering, under selve prosessen, dessuten også på lengre sikt. Barnet kommer ut av straffesaksbehandlingen med blanke ark, i form av en ikke anmerket politiattest.

Restorative justice – utfordringer

Forutsetningen for tankegangen er at de berørte skal komme sammen for å finne løsninger rundt gjerningspersonen. Utfordringen vil ligge på å fremskaffe samtykke fra ofre, og trygge ofre på en måte som gjør at de kan delta i prosessen.

Ved Sør – Trøndelag politidistrikt finnes det en ordning som kan tenkes brukt til dette formål, nemlig ”Støttesenter for fornærmede i straffesaker”. Senteret er plassert i politihuset, har tilgang til anmeldelser og samarbeider med bl.a. forebyggendegruppen. Prosjektleder er klinisk sosionom, og har også kompetanse innen megling. Ettersom prosjektet bare består av en person, prioriteres sakene slik:

- 1) *Ofre for vold og overgrep i nære relasjoner og deres pårørende*
- 2) *Unge ofre for vold, overgrep og vinningsforbrytelser*
- 3) *Andre som er utsatt for sterke og alvorlige integritetskrenkelser som medfører store belastninger*

Ofre for vanlige vinningsforbrytelser og trafikk-forseelser prioriteres ikke.”

Forskning fra bl.a. New Zealand, viser at en viktig faktor for å få ofre med i en restorative justice prosess er at de blir presentert for prosessen av en kompetent person, og at det tas spesielle hensyn til omstendighetene rundt ofret, gjerne av en trent person. I forhold til dette er det viktig å bygge opp ordninger rundt ofre, slik at deres interesser også blir ivaretatt på kompetent måte under prosessen.

Utfordringen vil ligge også på det tverretatlige samarbeide, å få kommunen med dens ressurser og tiltaksmuligheter, til å involvere seg. SLT-koordinatorene vil være sentrale i dette arbeidet.

Regjeringen ved sin handlingsplan for 2005-2008, som målsetning å styrke det tverretatlige samarbeidet på ulike forvaltningsområder. Gjennom fire oppfølgingsteam skal lokale ordninger prøves ut, i forhold til forpliktende, forutsigbart og strukturert samarbeide mellomrettshåndhevere og hjelpeapparat i enkeltsaker.

God oppfølging over tid av en ungdom krever ressurser og ikke minst entusiasme, en god porsjon entusiasme, mye idealisme og ikke minst – realisme!
Med denne verktøykassa oppnår vi om mulig målet, nemlig å snu barnets kriminelle utvikling før det er for sent.